ΕΤΟΣ Γ. Ἐν Ἡρακλείῳ Κρήτης τῇ 15 Σεπτεμβρίου 1913 ΑΡΙΘ. 143.

ΠΟΙΜΗΝ

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΟΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΝ ΚΗΡΥΓΜΑ
ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ
ΥΠΟ ΤΗΣ ΕΝ ΚΡΗΤΗι ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΔΑΠΑΝΗι ΤΩΝ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑΚΩΝ ΤΑΜΕΙΩΝ ΚΡΗΤΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟΝ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ

ΟΜΙΛΙΑ Κ΄.

Η ΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

«Ἰδού, εὐαγγελίζομαι ὑμῖν χαρὰν μεγάλην,
» ἥτις ἔσται παντὶ τῷ λαῷ· ὅτι ἐτέχθη ὑμῖν
» σήμερον Σωτήρ, ὅς ἐστι Χριστὸς Κύριος».
(Λουκ. β΄. 10)

Κατεδείξαμεν εἰς τὴν προηγουμένην ὁμιλίαν ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, ἐγεννήθη ἐκ τῆς γυναικὸς ἐκείνης, ἐξ ἧς ἔδει νὰ γεννηθῇ, τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας, καὶ ὅτι ἐγεννήθη ἀκριβῶς κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον, καθ' ὃν συμφώνως πρὸς τὰς προρρήσεις καὶ τὰ κηρύγματα τῶν Πατριαρχῶν καὶ Προφητῶν, ἔδει ἵνα γεννηθῇ. Συνεχίζοντες σήμερον τὴν ὁμιλίαν ἡμῶν ἐκείνην λέγομεν, ὅτι ὁ Χριστὸς ἐγεννήθη ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ, ἔνθα ἔδει ἵνα γεννηθῇ.

Ὅπως ὁ χρόνος τῆς γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος εἶχε καθορισθῇ πρότερον ἐπακριβῶς ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἰακὼβ καὶ τοῦ Προφήτου Δανιήλ, οὕτω καὶ ὁ τόπος, ἐν ᾧ ἔμελλε νὰ γεννηθῇ εἶχε δηλωθῇ ἑκατοντάδας ὅλας ἐτῶν πρότερον. «Καὶ σὺ Βηθλεὲμ τοῦ Ἐφραθά, σὺ εἶσαι ἡ μικρο- » τέρα πόλις τῆς φυλῆς τοῦ Ἰούδα. Καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα ἀπὸ σὲ θὰ ἐξέλθῃ » ἐκεῖνος ὅστις μέλλει νὰ βασιλεύσῃ ἐπὶ τοῦ Ἰσραήλ, τοῦ ὁποίου ὅμως ἡ » ἀρχὴ εἶναι πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, ***ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος....*** Καὶ θὰ ποι-

» μάνη μετὰ δυνάμεως τὸ ποίμνιον αὐτοῦ ὁ Κύριος, οἱ δὲ λαοὶ θὰ πιστεύ-
» σωσιν εἰς αὐτόν, διότι ἡ δόξα αὐτοῦ θὰ ἐξακοντισθῇ μέχρι τῶν ἄκρων
» τῆς γῆς». Οὕτω προεφήτευσεν ὁ προφήτης Μιχαίας 700 ὁλόκληρα ἔτη
πρὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ. Πῶς τώρα ἐξεπληρώθη ἡ προφητεία αὕτη;
Τοῦτο μανθάνομεν ἐκ τοῦ Ἱεροῦ Εὐαγγελίου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ.
«*Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις*», δηλαδὴ κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον, καθ᾽ ὃν
» τὰ πάντα ἦσαν ἕτοιμα διὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ ἐπηγγελμένου Μεσσίου,—
» ἐξεδόθη διάταγμα παρὰ τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ρώμης, τοῦ Καίσαρος
» Αὐγούστου, νὰ σπεύσωσιν ὅλοι οἱ ὑπήκοοι τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατο-
» ρίας νὰ καταγραφῶσι, καὶ ἐπορεύοντο ὅλοι διὰ νὰ καταγραφῶσιν ἕκα-
» στος εἰς τὴν πόλιν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν κατήγετο τὸ γένος του. Ὁ Ἰωσὴφ
» καὶ ἡ Μαρία κατήγοντο ἐκ τοῦ γένους τοῦ Δαβίδ, καὶ διὰ τοῦτο ὤφει-
» λον νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν Βηθλεέμ, εἰς τὴν ὁποίαν ἐγεννήθη καὶ ὁ
» Δαβίδ. Ἐξεκίνησε λοιπὸν ὁ Ἰωσὴφ ἀπὸ τὴν πόλιν τῆς Γαλιλαίας Ναζα-
» ρὲτ καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, εἰς τὴν πόλιν τοῦ Δαβὶδ Βηθλεὲμ διὰ
» νὰ καταγραφῇ ἐκεῖ μαζὶ μὲ τὴν Μαρίαν τὴν μνηστὴν αὐτοῦ, ἥτις ἦτο
» ἔγκυος. Ἀλλ᾽ εἰς τὴν Βηθλεέμ τότε εἶχε συναχθῇ πλῆθος ἀνθρώπων,
» οἱ ὁποῖοι μετέβησαν ἐκεῖ διὰ νὰ καταγραφῶσι καὶ αὐτοί. Ὅλαι αἱ
» κατοικίαι ἦσαν γεμάται ἀπὸ ξένους. Εἰς μάτην ὁ Ἰωσὴφ καὶ ἡ Μαρία
» ἐζήτουν κατάλυμα διὰ νὰ διέλθωσι τὴν νύκτα. Οὐδαμοῦ εὗρον τοιοῦ-
» τον. Τότε ἠναγκάσθησαν νὰ καταφύγωσιν εἰς ἓν σπήλαιον τὸ ὁποῖον
» εὑρίσκετο εἰς τὸ ἄκρον τῆς Βηθλεὲμ καὶ τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευεν ὡς κατα-
» φύγιον ἐν ἀνάγκῃ τῶν εἰς τὰ πέριξ εὑρισκομένων ποιμένων καὶ ὡς
» σταῦλος τῶν ποιμνίων αὐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ τὴν νύκτα ἐκείνην ἔφθασε καὶ
» ἡ ὥρα τοῦ τοκετοῦ τῆς Παρθένου, μέσα εἰς τὸ σπήλαιον ἐκεῖνον ἐγέν-
» νησε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον, καὶ ἐσπαργάνωσεν αὐτόν, καὶ
» ἀνέκλινεν αὐτὸν μέσα εἰς τὴν φάτνην. Κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην ἔξω
» εἰς τοὺς ἀγροὺς τῆς Βηθλεὲμ εὑρίσκοντο μερικοὶ ποιμένες ἔξυπνοι καὶ
» φυλάττοντες φυλακὰς τῆς νυκτὸς διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν ἑαυτῶν ποι-
» μνίων. Ἐν ᾧ λοιπὸν ἠγρύπνουν μέσα εἰς τὸ σκότος πλησίον ἀλλήλων,
» ἰδοὺ ἔξαφνα παρουσιάζεται εἰς αὐτοὺς Ἄγγελος Κυρίου μετὰ δόξης
» οὐρανίου καὶ πολλῆς λαμπρότητος. Ἀμέσως περιέλαμψεν αὐτοὺς οὐρα-
» νία λαμπρότης, ἥτις ἐνέπλησεν αὐτοὺς φόβου καὶ τρόμου. Ἀλλ᾽ ὁ Ἄγγε-
» λος εἶπεν εἰς αὐτούς. Μὴ φοβεῖσθε, διότι ἰδού, εὐαγγελίζομαι ὑμῖν χα-
» ρὰν μεγάλην, ἥτις ἔσται παντὶ τῷ λαῷ Ἰσραήλ. Σήμερον τὴν νύκτα
» ἐτέχθη ὑμῖν ἐν πόλει Δαβὶδ Σωτήρ, ὅς ἐστι Χριστὸς Κύριος! Καὶ τοῦτο
» ὑμῖν τὸ σημεῖον, δι᾽ οὗ γνώσεσθε αὐτόν· εὑρήσετε βρέφος ἐσπαργα-
» νωμένον, κείμενον ἐν τῇ φάτνῃ. Ἐξαίφνης δὲ κατ᾽ ἐκείνην τὴν στιγ-
» μήν, καθ᾽ ἣν εἶπε ταῦτα ὁ Ἄγγελος, ἐφάνη ἄπειρον πλῆθος ἁγίων
» Ἀγγέλων ἐξ οὐρανοῦ αἰνούντων τὸν Θεὸν καὶ λεγόντων. ***Δόξα ἐν ὑψί-***
» ***στοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία.*** Μετὰ τοῦτο
» οἱ μὲν Ἄγγελοι ἀπῆλθον εἰς τὸν οὐρανὸν οἱ δὲ ποιμένες μείναντες
» μόνοι εἶπον πρὸς ἀλλήλους. Ἂς ὑπάγωμεν ἕως εἰς τὴν Βηθλεέμ, καὶ
» ἴδωμεν τὸ ἐν αὐτῇ γεγονός, τὸ ὁποῖον ἐγνώρισεν εἰς ἡμᾶς ὁ Κύριος.
» Ἔσπευσαν πραγματικῶς τότε εἰς τὴν Βηθλεὲμ εἰς τὸ γνωστὸν εἰς αὐ-
» τοὺς σπήλαιον, ὅπου εὗρον τὸν Ἰωσὴφ καὶ τὴν παρθένον Μαρίαν καὶ

» εἶδον καὶ τὸ θεῖον βρέφος κείμενον ἐν τῇ φάτνῃ. Ἡ χαρὰ δ᾽ αὐτῶν
» ὑπῆρξε μεγάλη, διότι εὗρον τὰ πάντα ἀκριβῶς οὕτω, ὅπως προεῖπεν
» εἰς αὐτοὺς ὁ Ἄγγελος. Μετὰ ταῦτα οἱ ποιμένες ὑπέστρεψαν πάλιν ὀπίσω
» δοξάζοντες καὶ αἰνοῦντες τὸν Θεὸν δι᾽ ὅλα, ὅσα ἤκουσαν καὶ εἶδον καὶ
» συγχρόνως ἐκήρυξαν τὸ συμβεβηκὸ; τοῦτο καὶ εἰς ἄλλους. Πάντες δὲ οἱ
» ἀκούσαντες ἐθαύμασαν».

Ἰδοὺ καὶ ἡ εὐαγγελικὴ ἀφήγησις ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ ἁπλότητι καὶ ἀφελείᾳ. Ὁ Καῖσαρ τῆς Ρώμης φιλοδοξῶν νὰ μάθῃ τὸ πλῆθος τῶν ἑαυτοῦ ὑπηκόων γίνεται, χωρὶς νὰ τὸ φαντάζεται, τὸ ὄργανον τοῦ νὰ ἐκπληρωθῇ προφητεία πρὸ ἑπτὰ αἰώνων ἐξενεχθεῖσα. Ὁ Ἰωσὴφ καὶ ἡ Παρθένος Μαρία οἱ ὁποῖοι ἐπεχείρησαν μακρὸν καὶ ἐπίπονον ταξείδιον ὅπως συμμορφωθῶσι πρὸς τὸ Αὐτοκρατορικὸν Διάταγμα, τὸ πλῆθος τῶν ξένων τῶν καταπλημμυρησάντων τὴν πόλιν Δαυΐδ, τὸ σπήλαιον καὶ ἡ φάτνη ἡ ὑποδεχθεῖσα τὸ θεῖον βρέφος, τὸ οὐράνιον φῶς, οἱ Ἄγγελοι οἱ αἰνοῦντες τὸν Θεὸν καὶ ἐξαγγέλλοντες εἰς τὸν κόσμον τὴν εἰρήνην, οἱ ἀθῶοι καὶ ἁπλοϊκοὶ ποιμένες, οἱ ὁποῖοι πρῶτοι καλοῦνται εἰς τὴν προσκύνησιν τοῦ Σωτῆρος, πάντα ταῦτα τὰ θαυμαστὰ καὶ ἐξαίσια δεικνύουσιν ὅτι ἡ προφητεία τοῦ Μιχαίου ἐξεπληρώθη κατὰ γράμμα καὶ ἑπομένως ὅτι ὁ Σωτὴρ ἐγεννήθη ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ, ὅπου ἔπρεπε καὶ ἔμελλε νὰ γεννηθῇ.

Ἀλλ᾽ ὁ Σωτὴρ ἐγεννήθη καὶ καθ᾽ ὃν τρόπον ἔδει ἵνα γεννηθῇ. Πῶς δὲ τοῦτο; Καθ' ὃν χρόνον ὁ Σωτὴρ εἶναι ἀπόγονος τοῦ Ἀβραὰμ καὶ Δαυΐδ τὸ κατὰ σάρκα δὲν ἦτο καὶ ὁ Μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ ἀληθὴς αὐτοῦ Υἱός, ὁ ὁμοούσιος, ὁ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἀληθὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὅπως εἶναι καὶ ἐν χρόνῳ ἀληθὴς υἱὸς τῆς Παρθένου Μαρίας; Ἐπὶ πλέον δὲν κατῆλθεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὴν γῆν ὡς ***Σωτήρ;*** Δὲν ἦτο αὕτη ἡ πίστις τῶν Πατριαρχῶν, τῶν Προφητῶν, ὅλων τῶν ἀρχαίων γενεῶν, ὅπως θὰ εἶναι αὐτὴ αὕτη ἡ πίστις τῶν Ἀποστόλων, τῶν Εὐαγγελιστῶν, ὅλων τῶν νέων γενεῶν; Ἡμεῖς αὐτοὶ δὲν ὁμολογοῦμεν καθ᾽ ἑκάστην ὑψηλῇ τῇ φωνῇ. «Πιστεύω εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ τὸν δι᾽ ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν; Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἠδύνατο, ἔπρεπε νὰ γεννηθῇ ἄλλως ἢ ὅπως ἐγεννήθη; Οὗτος, ὁ πανάγαθος ἠδύνατο, ἔπρεπε νὰ γεννηθῇ ἐξ ἄλλης γυναικός, εἰμὴ ἐκ μόνης τῆς Πανάγνου, τῆς Παναγίας, τῆς Παρθένου πρὸ τοῦ τόκου, Παρθένου καὶ ἐν τῷ τόκῳ, Παρθένου καὶ μετὰ τὸν τόκον, τῆς ἀειπαρθένου; Οὗτος, τὸ θεῖον μάννα τὸ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσόν, ***ὁ ἄρτος ὁ ζῶν,*** ἠδύνατο, ἔπρεπε νὰ γεννηθῇ εἰς ἄλλον τόπον καὶ οὐχὶ εἰς τὴν Βηθλεέμ, ἥτις ἑρμηνεύεται οἶκος τοῦ ἄρτου; Οὗτος, ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὅπως ὠνόμασεν αὐτὸν ὁ Πρόδρομος δεικνύων διὰ τοῦ δακτύλου. «*Ἴδε, ὁ Ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου*», ἠδύνατο, ἔπρεπε νὰ γεννηθῇ εἰς ἄλλον τόπον καὶ οὐχὶ ἐκεῖ ὅπου γεννῶνται τὰ ἀρνία, ἐν τῇ φάτνῃ;... Ἀλλὰ προσέξωμεν καὶ εἰς τὰ ἑπόμενα. Ἐὰν ὁ Θεὸς κατήρχετο ἐξ οὐρανοῦ εἰς τὴν γῆν ἐν μέσῳ ἀστραπῶν καὶ βροντῶν καὶ ἐν ὅλῃ τῇ λάμψει τῆς θείας αὐτοῦ μεγαλειότητος θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ γίνῃ προσιτὸς εἰς ἡμᾶς; Θὰ εἴχομεν ἐν τῇ καρδίᾳ ἡμῶν ἄλλα αἰσθήματα, καὶ εἰς τὰ χείλη ἄλλους λόγους ἀπὸ ἐκείνους τοὺς ὁποίους οἱ Ἑ-

βραῖοι εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Σινᾶ ἔλεγον πρὸς τὸν Μωϋσῆν, «*λάλησον » σὺ ἡμῖν, καὶ μὴ λαλείτω πρὸς ἡμᾶς ὁ Θεός, μὴ ἀποθάνωμεν;*» Ἐπίσης, ἐὰν ὁ Θεὸς προσελάμβανε τὴν ἡμετέραν φύσιν, ψυχὴν ἀνθρωπίνην καὶ σῶμα ἀνθρώπινον, ὅμοια πρὸς τὰ ἡμέτερα, δὲν ἤρχιζεν ὅμως ἀπὸ ἐκεῖ ὅπου ἀρχίζουν οἱ ἄνθρωποι, νὰ γίνῃ δηλονότι βρέφος, παιδίον, πρὶν γίνῃ ἀνήρ, ἡ τοιαύτη Θεοφάνεια, καίτοι πραγματική, θὰ διέφερε πολὺ ἄλλων πλείστων ὅσων θείων ἐμφανίσεων ἢ ἀγγελικῶν τοιούτων, ὧν βρίθει ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, ὅπερ ἐξηνάγκαζε τοὺς πρὸς οὓς ἐγίνοντο αἱ ἐμφανίσεις αὗται νὰ ἀναφωνῶσι «*θανάτῳ ἀποθανούμεθα, ὅτι Θεὸν εἴ» δομεν*;»....

Λοιπόν, ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐγεννήθη καθ' ὃν τρόπον ἔδει ἵνα γεννηθῇ. Ἐγεννήθη ἐν ᾧ τόπῳ ἔδει νὰ γεννηθῇ. Ἐγεννήθη καθ' ὃν χρόνον ἔδει νὰ γεννηθῇ. Ἐγεννήθη ἐξ ἧς γυναικὸς ἔδει ἵνα γεννηθῇ. Δεῦτε τοίνυν προσπέσωμεν καὶ προσκυνήσωμεν Αὐτῷ ἐν πίστει ἀναβοῶντες καὶ ἀναμέλποντες τὸν ὕμνον τῆς ἁγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας. «Οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν, » οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν, ὁ τεχθεὶς ἐκ Παρθένου καὶ τοῖς » ἀνθρώποις συναναστραφείς.

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΑΙ ΟΜΙΛΙΑΙ

ΟΜΙΛΙΑ ΛΑ'.

Ε'. ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΛΑΤΡΕΙΑΣ ΤΗΣ ΗΜΕΤΕΡΑΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, ἡ ἐξωτερικὴ λατρεία τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας δὲν εἶναι ἄλλο τι παρὰ ἡ συνέχεια, ἡ ἀνάπτυξις καὶ ἡ συστηματοποίησις τῆς θείας λατρείας, τὴν ὁποίαν μᾶς παρέδωκε διὰ τοῦ λόγου καὶ τοῦ παραδείγματος αὐτῶν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ οἱ ἱεροὶ αὐτοῦ Μαθηταὶ καὶ Ἀπόστολοι. Ἡ Ὀρθόδοξος ἡμῶν Ἐκκλησία, σταθερῶς ὁδηγουμένη ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, παρέλαβεν ἐξ ἀρχῆς καὶ τελεῖ ἀνελλιπῶς τὰ τὴν βάσιν τῆς Χριστιανικῆς λατρείας ἀποτελοῦντα ἱερὰ Μυστήρια, ὅπως τὰ παρέδωκεν εἰς αὐτὴν ὁ θεῖος αὐτῆς ἱδρυτής, καὶ ὅπως ἐτέλουν αὐτὰ οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι. Ἐκτὸς δὲ τῶν Μυστηρίων τούτων καὶ ἐν συνδυασμῷ μετ' αὐτῶν ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν εἰς τὴν δημοσίαν αὐτῆς λατρείαν χρησιμοποιεῖ εἰς μεγάλην δόσιν τὸν θεῖον λόγον τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁποίου γίνεται τὸ θεῖον κήρυγμα, καὶ κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ ὁποίου ἐπίσης καὶ πολλάκις καὶ κατὰ τὸ γράμμα τούτου εἶναι συντεταγμένον τὸ πλούσιον εὐχολόγιον αὐτῆς. Ὅλα δὲ ταῦτα τὰ λατρευτικὰ στοιχεῖα τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν οἱ ἅγιοι Πατέρες καὶ Διδάσκαλοι αὐτῆς ἐτακτοποίησαν καὶ ἐσυστηματοποίησαν κατὰ τοιοῦτον τρό-

πον, ὥστε ἡ δημοσία καὶ ἐξωτερικὴ λατρεία τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀποτελεῖ σκοπιμώτατον σύστημα, τελείως ἀνταποκρινόμενον εἰς τὸν σημαντικώτατον αὐτοῦ σκοπόν. Διότι ποῖος εἶναι ὁ σκοπὸς οὗτος; Πρῶτον βεβαίως καὶ κυρίως εἶναι ἡ τιμὴ καὶ ἡ δόξα τῆς τρισοφεγγοῦς θεότητος, δεύτερον δὲ καὶ συγχρόνως εἶναι ἡ ἱκεσία καὶ ἡ δέησις ἡμῶν πρὸς οὐράνιον πατέρα, ἔπειτα ἡ συναίσθησις τῆς πνευματικῆς ἀλληλεγγύης τῶν ζώντων πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς τοὺς κεκοιμημένους ἀδελφούς μας καὶ τούτων πάλιν πρὸς ἡμᾶς τοὺς ἐπὶ γῆς στρατευομένους, ἔτι δὲ ἡ αἴτησις καὶ ἀπολαβὴ τῆς θείας χάριτος καὶ τέλος ἡ ἠθικὴ βελτίωσις ἡμῶν καὶ ἡ ψυχική μας σωτηρία. Σύμφωνα δὲ μὲ τὸν ὑψηλὸν τοῦτον σκοπὸν τῆς θείας λατρείας, ἔχει καὶ διαιρεθῆ τὸ ὅλον ἐκκλησιαστικὸν ἔτος εἰς ἰδιαιτέρας περιόδους καὶ ἑορτάς, αἵτινες ἀποτελοῦν τοὺς ὡραιοτέρους σταθμοὺς τῆς Χριστιανικῆς ζωῆς. Ἡ γέννησις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ θεμελιωτοῦ τῆς Ἐκκλησίας, τὰ θαυμάσιά του ἔργα, τὰ ἐπικυροῦντα τὴν ὑπερφυσικὴν αὐτοῦ προέλευσιν, τὸ φρικτὸν Πάθος, ἡ λαμπροφόρος Ἀνάστασις αὐτοῦ καὶ ἡ ἔνδοξος Ἀνάληψις, καὶ ἡ ἐν εἴδει πυρίνων γλωσσῶν κάθοδος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἡ πανηγυρικὴ ἀνάμνησις τῶν σπουδαιοτέρων τούτων περιστατικῶν τῆς ἐπιγείου ἐμφανίσεως τοῦ Σωτῆρος τοῦ κόσμου, ἔδωκε τὴν ἀφορμὴν τῆς διαιρέσεως τοῦ Χριστιανικοῦ ἔτους εἰς εἰδικὰ τμήματα καὶ εἰς μεγάλας ἑορτάς, τὰς ὁποίας πανηγυρίζομεν μετὰ πολλῆς τῆς χαρᾶς, εὐλαβείας καὶ εὐγνωμοσύνης. Τὰ προφητικὰ καὶ διδακτικὰ ἀναγνώσματα τῆς Ἁγίας Γραφῆς, τὰ ὡραῖα ἐκκλησιαστικὰ ᾄσματα, αἱ πολυσήμαντοι συμβολικαὶ παραστάσεις, αἱ σεμναὶ ἱεραὶ τελεταὶ καὶ πομπαί, τὰ ρητορικὰ κηρύγματα τῶν εὐγλώττων ἱεροκηρύκων, ταῦτα πάντα, τὰ ὁποῖα ἡ Ἐκκλησία συνεδύασε ψυχολογικώτατα μὲ τὰς συχνὰς αὐτῆς ἑορτὰς καὶ πανηγύρεις πρὸς ἀναπαράστασιν τῆς θεανδρικῆς ζωῆς τοῦ Νυμφίου της τί κάμνουν; Ὁμοῦ μὲ τὴν λατρείαν καὶ προσκύνησιν αὐτοῦ, μᾶς διδάσκουν, μᾶς ἐμπνέουν ἱερὰ αἰσθήματα, ὡραΐζουν τὸν βίον τοῦ Χριστιανοῦ. Ποῖος τῷόντι ἐξ ἡμῶν δὲν ἀναμιμνήσκεται πάντοτε μετὰ τῆς βαθυτέρας του εὐχαριστήσεως καὶ ψυχικῆς ἀνακουφίσεως τὰς ἱερωτάτας ἐκείνας ἐντυπώσεις, τὰς ὁποίας μικρὰ παιδία ἐλάβομεν, ἢ καὶ ἄνδρες πλέον καὶ γέροντες ἤδη δὲν παύομεν ἀπὸ τοῦ νὰ ἀποκομίζωμεν κατὰ τὰς ἑορτὰς ἐπὶ παραδείγματι τῶν Χριστουγέννων; Νομίζομεν τότε, ὅτι παριστάμεθα αὐτόπται καὶ αὐτήκοοι μάρτυρες τῶν κατὰ τὴν γέννησιν καὶ τὴν βρεφικὴν ἡλικίαν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν θαυμασίων περιστατικῶν. Ποῖος ἐκ τῶν Χριστιανῶν δὲν κατανύσσεται ὡσαύτως εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ κατὰ τὴν ἁγίαν καὶ μεγάλην ἑβδομάδα, ὅταν βλέπῃ νὰ ἐκτυλίσσεται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ τὸ κατανυκτικώτατον δρᾶμα τῶν παθῶν τοῦ Κυρίου; Τίς δὲ δύναται νὰ ἐκφράσῃ διὰ τοῦ λόγου τὴν ἱερὰν ἀγαλλίασιν καὶ τ' ἄλλα ἱερὰ συναισθήματα ἡμῶν κατὰ τὴν κοσμοχαρμόσυνον ἑορτὴν τοῦ Πάσχα; Ὢ πόσον στυγνός, πόσον πεζὸς καὶ μονότονος, πόσον στεῖρος ἀπὸ θείας εὐλογίας καὶ ὑπερκοσμίους «ἀναβάσεις» ἤθελεν εἶναι ὁ βίος τοῦ Χριστιανοῦ ἄνευ τῶν σκοπιμωτάτων τούτων ἑορτῶν, τόσῳ τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸν Δεσπότην μας Χριστόν, τῶν καλουμένων διὰ τοῦτο καὶ Δεσποτικῶν, ὅσῳ καὶ τῶν τελουμένων πρὸς τιμὴν τῆς Θεοτόκου, ἤτοι τῶν Θεομητο-

ρικῶν, ὅσῳ τέλος καὶ τῶν ὡρισμένων πρὸς ἔπαινον καὶ τῶν λοιπῶν Ἁγίων, αἵτινες ἀποτελοῦν τὰς ἑορτὰς τὰς λεγομένας κινητάς.

Ἡ ὑπεραγία Θεοτόκος, ἡ Μήτηρ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶναι συγχρόνως καὶ πνευματική μας Μήτηρ. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς ὡς τέκνα εὐλαβῆ τὴν τιμῶμεν πανηγυρικῶς διὰ χαρμοσύνων ἑορτῶν καὶ τὴν προβάλλομεν συγχρόνως ὡς μεσίτριαν ὑπὲρ ἡμῶν παρὰ τῷ Υἱῷ αὐτῆς, ἐπειδὴ ἔχομεν διδαχθῆ, ὅτι «πολλὰ ἰσχύει δέησις μητρὸς πρὸς » εὐμένειαν Δεσπότου».

Ἀλλὰ μήπως δὲν εἶναι δικαία καὶ τῶν ἄλλων μας Ἁγίων ἡ πανηγυρικὴ ἐξύμνησις, καὶ λογικὴ ἡ ἐπίκλησις καὶ τῶν πρεσβειῶν αὐτῶν; Τιμῶμεν τοὺς Ἁγίους διὰ τῆς καθιερώσεως ὑπὲρ αὐτῶν ἰδιαιτέρων ἑορτῶν, διὰ ποῖον λόγον; Ἐπειδὴ ἀπέδειξαν μεγίστην ἀρετήν, ἐπειδὴ προσέφεραν γενναίως τὴν ζωὴν αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ, ἐπειδὴ πρὸς ὑπηρεσίαν τῆς Ἐκκλησίας ἠρνήθησαν καὶ πλοῦτον καὶ δόξαν καὶ πᾶσαν ἄνεσιν, ἐπειδὴ μὲ ἄλλας λέξεις ὑπῆρξαν οἱ Μάρτυρες καὶ ὁμολογηταὶ τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ἀφωσιωμένοι Ποιμένες καὶ Διδάσκαλοι αὐτῆς, τὰ πρότυπα τῆς πίστεως καὶ ἀρετῆς ἡμῶν. Ποῖος δύναται νά μας κατηγορήσῃ διὰ τοῦτο, διὰ τὸ ὅτι δηλαδὴ ἐξυμνοῦμεν τόσον ἐπισήμως τὴν ἔξοχόν των ἀρετὴν καὶ τὸν ὑπέροχον ἡρωϊσμόν; Ὑπὲρ τῶν πιπτόντων ἐν πολέμῳ πολὺ δικαίως πράττουσα ἡ Πολιτεία ἀνεγείρει ἀνδριάντας, ἀναγράφει δὲ τὰ τίμια ὀνόματά των ἐπὶ ἀναθηματικῶν στηλῶν εἰς μνημόσυνον αἰώνιον τοῦ πατριωτισμοῦ των. Ὑπὲρ τῶν Ἁγίων της ἡ Ἐκκλησία ἀντὶ μαρμαρίνων ἀγαλμάτων ἵδρυσε τὰς ἑορτὰς αὐτῶν καὶ ἀνεστήλωσεν εἰς τοὺς Ναοὺς τὰς σεπτὰς αὐτῶν εἰκόνας, συνδυάσασα πολὺ ἐπιτυχῶς τὸν φόρον τῆς δικαίας της τιμῆς πρὸς τὴν ἁγιωσύνην μὲ τὴν καλυτέραν διδαχὴν τῶν τέκνων της. Ἐκτὸς δὲ τούτου καθιέρωσε καὶ τὴν ἐπίκλησιν τῶν πρεσβειῶν αὐτῶν διὰ ποῖον λόγον; Διότι εἶπεν, ὅτι οἱ Ἅγιοι ὡς τοιοῦτοι εἶναι φίλοι τοῦ Θεοῦ· ἑπομένως δύνανται οἱ ἐπιζῶντες ἀδελφοὶ αὐτῶν νὰ ἐπικαλῶνται τὴν μεσιτείαν των. Διότι ἂν ὁ Ἅγιος Θεὸς ὡς πλάστης καὶ σωτὴρ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους εἶνε ὁ οὐράνιος ἡμῶν Πατήρ, πρὸς τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ ἀποτεινώμεθα καὶ ἀπ' εὐθείας εἰς τὰς προσευχὰς ἡμῶν, εἶναι ὅμως ὁ αὐτὸς καὶ ὁ ὑπέρτατος καὶ αἰώνιος Βασιλεὺς ἡμῶν, ἡ μεσιτεία παρὰ τῷ ὁποίῳ δὲν εἶναι περιττὴ διόλου. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι εἷς εἶναι ὁ κυρίως καὶ κατ' ἐξοχὴν «μεσίτης » Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς, ὁ δοὺς ἑαυτὸν ἀντί» λυτρον ὑπὲρ πάντων». Ἀλλὰ χάριν τῆς πίστεως πρὸς τὸν Ἰησοῦν ἔχυσαν τὸ πολύτιμόν των αἷμα τὰ ἑκατομμύρια τῶν μαρτύρων καὶ τῶν ὁμολογητῶν. Διὰ τί λοιπὸν νὰ μὴ ἐπικαλώμεθα καὶ αὐτῶν τὴν πρεσβείαν ὅπως καὶ τῆς Θεοτόκου καὶ ὅλων τῶν λοιπῶν Ἁγίων;

Ἐν τούτοις οἱ διὰ τοῦ θανάτου προπορευθέντες ἀδελφοί μας εἰς τὴν ἄνω Ἱερουσαλὴμ δὲν ὑπῆρξαν ὅλοι μάρτυρες, ὁμολογηταί, ὅσιοι καὶ δίκαιοι, πνεύματα δηλ. τετελειωμένα, τῶν ὁποίων τὴν ἐπέμβασιν νὰ ἐπικαλώμεθα παρὰ τῷ Θεῷ. Ὡς ἄνθρωποι σάρκα φορέσαντες καὶ τὸν κόσμον οἰκήσαντες θὰ ἡμάρτησαν βεβαίως πολλοὶ ἐξ αὐτῶν, χωρὶς νὰ μετανοήσουν ἐγκαίρως καὶ νὰ προλάβουν νὰ δείξουν διὰ τῶν ἔργων τὴν ἀπαιτουμένην μετάνοιαν. Οἱ τοιοῦτοι ἑπομένως δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ πρε-

σβεύουν ὑπὲρ ἄλλων· ἀπ᾿ ἐναντίας αὐτοὶ ἔχουν ἀνάγκην νὰ συστηθοῦν εἰς τὴν ἐπιείκειαν τοῦ Θεοῦ, ὅστις δὲν ἐξέφερε περὶ αὐτῶν ἀκόμη τὴν τελειωτικήν του κρίσιν. Ποῖοι δ᾿ ἔχουν τὸ ἱερὸν τοῦτο καθῆκον νὰ ἀναλάβουν τὴν βοήθειαν αὐτῶν ; Ἡμεῖς οἱ ἐπιζῶντες ἀδελφοί των. Ὁ θάνατος ἐκείνων δὲν διέκοψε ποσῶς τὰς σχέσεις μας. Ὁ θάνατος χωρίζει τὰ σώματα ἡμῶν, ὄχι ὅμως καὶ τὰ πνεύματά μας. Ὅπως δ᾿ ἡμεῖς δὲν παύομέν ποτε νὰ ἐνθυμώμεθα τοὺς προσφιλεῖς νεκρούς μας τοιουτοτρόπως καὶ ἐκεῖνοι, πλησίον τῆς πηγῆς τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀγαθότητος εὑρισκόμενοι, δὲν παύουν ἀπὸ τοῦ νὰ ζοῦν καὶ νὰ αἰσθάνωνται. Μεταξὺ λοιπὸν ἡμῶν καὶ ἐκείνων δὲν ἔπαυσεν ἡ πνευματικὴ κοινωνία. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει πῶς ἄλλως δυνάμεθα νὰ ἐκδηλώσωμεν καλύτερα τὴν συμπαθῆ μας ταύτην σχέσιν, πῶς ἄλλως δυνάμεθα νὰ ἐκφράσωμεν τὴν ἀγάπην μας πρὸς τοὺς νεκρούς μας, ποίαν ἀγαπητικωτέραν ὑπηρεσίαν ἔχομεν νὰ προσφέρωμεν ὑπὲρ αὐτῶν, παρὰ ἐπιτελοῦντες ὑπὲρ τῶν ψυχῶν αὐτῶν ἐλεημοσύνας, μνημόσυνα, καὶ τὴν ἀναίμακτον θυσίαν. Ὁ Θεὸς εἶναι δίκαιος, κρίνων κατὰ τὰ ἔργα ἑκάστου, ἀλλ᾿ εἶναι καὶ πλήρης ἀγαθότητος, δυσωπούμενος ὑπὲρ τῶν πλασμάτων του. Ἰδοὺ διὰ τί ἐξαιτούμεθα εὐλαβῶς τοῦ Θεοῦ τὸ ἔλεος ὑπὲρ πάντων τῶν προαπελθόντων πατέρων, καὶ ἀδελφῶν ἡμῶν. Ὁ Θεὸς ἐλεήσαι καὶ ἀναπαύσαι αὐτούς!

Ἀλλ᾿ ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν ἐν τῇ ὀργανώσει τοῦ σοφωτάτου αὐτῆς λατρευτικοῦ συστήματος δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς τὴν σύστασιν τῶν πολυσημάντων θρησκευτικῶν της ἑορτῶν καὶ πανηγύρεων, οὔτε εἰς τὴν ἐπίκλησιν τῆς μεσιτείας τῶν Ἁγίων, οὔτε καὶ εἰς τὰς δεήσεις ἡμῶν ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῶν ψυχῶν τῶν ἀδελφῶν μας. Ἡ Μήτηρ ἡμῶν Ἐκκλησία ὡς ἄριστος παιδαγωγὸς διὰ τῶν σοφωτάτων καὶ ἁγιωτάτων αὐτῆς Πατέρων καὶ Διδασκάλων ἀφ᾿ ἑνὸς μὲν συνύφανεν ἐπιτυχῶς τὴν δημοσίαν λατρείαν μὲ τὰς ἀπαγγελίας καὶ τὴν ψαλμῳδίαν, μὲ τὰς μυστικὰς εὐχὰς καὶ τὰς ἐκφώνους ἱκεσίας, μὲ σύμβολα ἐκφραστικὰ καὶ μὲ λόγους διδακτικούς, ἀφ᾿ ἑτέρου δὲ ἐκόσμησε τοὺς ἱεροὺς ναοὺς μὲ τὰ ἔργα ὅλων τῶν οὕτω καλουμένων καλῶν τεχνῶν. Φέρ᾿ εἰπεῖν, ἀπὸ τὴν ρητορείαν παρέλαβε τὰ ὡραῖα ἄνθη τοῦ πανηγυρικοῦ λόγου. Ἀπὸ τὴν Χριστιανικὴν ποίησιν καὶ μουσικὴν ἐδανείσθη τὰς κατανυκτικὰς προσευχὰς καὶ τοὺς ὡραιοτάτους ὕμνους. Ἡ ζωγραφικὴ συνεισέφερε τὰς σεμνὰς ἁγιογραφικὰς εἰκόνας. Ἡ γλυπτικὴ τὰ ἀνάγλυφα εἰκονοστάσια μὲ τὴν συμβολικὴν αὐτῶν ἄμπελον. Ἡ χρυσοχοΐα ἔδωκε τὰς ἀργυρᾶς κανδήλας καὶ τὰ χρυσᾶ καὶ ἐπάργυρα δισκοπότηρα. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τοὺς διαφόρους ρυθμούς της, καὶ ἰδίως τὸν βυζαντινὸν ρυθμόν, τοῦ ὁποίου τὸ τελειότατον πρότυπον εἶναι ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας. Ταῦτα δὲ πάντα πρὸς ποῖον σκοπόν; Ἵνα δι᾿ αὐτῶν ἀνυψώνεται περισσότερον ἡ ψυχὴ τῶν Χριστιανῶν κατὰ τὴν ὥραν τῆς θείας λατρείας.

Παρόμοιαι βεβαίως εἶναι καὶ αἱ εὐλαβεῖς καὶ διδακτικαὶ ἐντυπώσεις, τὰς ὁποίας προκαλοῦν εἰς τὰς ψυχὰς ἡμῶν καὶ αἱ συμβολικαὶ παραστάσεις καὶ πράξεις, αἱ συνδυασθεῖσαι ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας μὲ τὴν ἐξωτερικὴν λατρείαν. Διήρεσε τοὺς ἱεροὺς ναοὺς εἰς νάρθηκα, εἰς κυρίως ναὸν καὶ εἰς τὸ ἱερὸν ἢ τὸ ἅγιον Βῆμα, κατὰ τὴν τριπλῆν διαίρεσιν τῶν Χριστιανῶν εἰς κληρικούς, εἰς λαϊκοὺς καὶ εἰς κατηχουμένους· καὶ ἐδῶ μέν,

εἰς τὸ ἅγιον Βῆμα ἔστρωσε τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν, ἐκεῖ δέ, πρὸ τοῦ ναοῦ ἔκτισε τὰ βαπτιστήρια, ἵνα τοιουτοτρόπως διδάξῃ σιωπηρῶς, ὅτι τὸ μὲν Βάπτισμα εἶναι ἡ θύρα, διὰ τῆς ὁποίας εἰσέρχεται ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸν Χριστιανισμόν, ἡ δὲ Ἁγία Μετάληψις εἶναι τὸ ἐπιστέγασμα τῆς Χριστιανικῆς ζωῆς. Ἔπηξε τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ ναοῦ ἐπὶ τῶν μᾶλλον περιβλέπτων θέσεων ὡς τὸ ἱερώτατον ὄργανον τῆς σωτηρίας ἡμῶν καὶ ὡς τὸ διακριτικὸν σύμβολον τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὁ οὐρανὸς μὲ τ᾽ ἄστρα, μὲ τὰ ὁποῖα περικοσμεῖται τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ, ἐνθυμίζει ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἀνεδείχθη οὐρανὸς πολύφωτος, φωταγωγοῦσα τοὺς πιστούς. Τὰ ἅγια λείψανα τῶν ἐγκαινίων τῶν ναῶν δηλοῦσιν, ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἐστερεώθη ἐπὶ τοῦ αἵματος τῶν Μαρτύρων. Τὸ ἀντίδωρον εἰς τὸ τέλος τῆς Λειτουργίας ἀναμιμνήσκει τὰ κοινὰ τῶν ἀρχαίων Χριστιανῶν συμπόσια, τὰ ὁποῖα ὠνομάσθησαν *ἀγάπαι*, ὡς ἐκ τοῦ ἐλατηρίου καὶ τοῦ σκοποῦ των τῆς ἀδελφικῆς ἀγάπης. Ἀλλὰ θὰ ἐμακρύναμεν πολὺ τὸν λόγον, ἐὰν ἠθέλαμεν νὰ ἀπαριθμήσωμεν ὅλους τοὺς ἱεροὺς συμβολισμούς, μὲ τοὺς ὁποίους περιβάλλεται ἡ θεία μας λατρεία. Τόσῳ δὲ μόνον προσθέτομεν ἐδῶ, ἀνακεφαλαιόνοντες τὰ ἀνωτέρω, ὅτι καὶ συμβολικαὶ παραστάσεις, καὶ λόγοι, καὶ πράξεις, καὶ ὕμνοι, καὶ εὐχαί, ὅλα ἐν γένει τὰ τελούμενα ἔχουν τὴν σκοπιμότητά των, καὶ ἀναδεικνύουν τὴν θείαν μας λατρείαν ὡς μέσον ἰσχυρὸν ἠθικῆς μορφώσεως τῶν Χριστιανῶν. Καὶ ἀληθῶς, ἀγαπητοί. Ἡ θεία λατρεία δὲν εἶναι μόνον ὁ σύνδεσμος ἡμῶν μετὰ τοῦ Θεοῦ, μετὰ τοῦ Χριστοῦ, μετὰ τῆς Θεοτόκου καὶ τῶν Ἁγίων· δὲν εἶναι μόνον ἡ ἐπικοινωνία ἡμῶν μετὰ τῶν ἐν οὐρανοῖς ἀοιδίμων ἀδελφῶν μας, ἀλλ᾽ εἶναι συγχρόνως καὶ ὁ ἰσχυρὸς μαγνήτης, ὅστις ἕλκει πρὸς ἀλλήλους τοὺς ὁμοδόξους· μᾶς ἐνθυμίζει τοὺς ἀδελφικοὺς δεσμούς, οἱ ὁποῖοι μᾶς συνάπτουν· ἡ δημοσία λατρεία, συγκεντρόνουσα ἡμᾶς εἰς τοὺς ναοὺς κατὰ τὰς ἑορτάς, συντελεῖ διὰ τοῦ ἀμοιβαίου παραδειγματισμοῦ εἰς τὴν ἀναθέρμανσιν τῆς εὐλαβείας μας. Ἡ δημοσία λατρεία εἶναι τελειότατον σχολεῖον, διδάσκον ἡμᾶς διά τε τοῦ λόγου καὶ τῆς ἐποπτείας τὰ μᾶλλον ὑψηλὰ θρησκευτικά, ἠθικά, κοινωνικὰ καὶ πατριωτικὰ μαθήματα. Τίς πράγματι ἐξ ἡμῶν δὲν ἠξεύρει, ὅτι τὴν διάσωσιν τῆς θρησκείας μας, τοῦ ἐθνισμοῦ μας, τῆς γλώσσης μας, τῶν ἐθνικῶν μας παραδόσεων καὶ ἐλπίδων οἱ πατέρες ἡμῶν ὀφείλουν εἰς τὴν μεγάλην των προσκόλλησιν εἰς τὴν θείαν λατρείαν; Ποῖος δὲ δύναται νὰ ἀρνηθῇ, ὅτι καὶ σήμερον τὰ ἤθη τοῦ λαοῦ μας θὰ ἦσαν ἡμερώτερα καὶ ἁγνότερα, ἐὰν οὗτος δυστυχῶς ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ δὲν ἀπέβαινε ψυχρότερος καὶ ἀμελέστερος περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν θρησκευτικῶν του καθηκόντων; Ἀλλὰ περὶ τούτου ἀνάγκη νὰ διαλάβωμεν ἰδιαιτέρως. Τώρα δὲ, ὁπότε εἴδαμεν πόσον εὐεργετικὰ καὶ σωτήρια ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν εἶναι τὰ ἀποτελέσματα τοῦ καθήκοντος τῆς θείας λατρείας, ὅπως τὴν ἔχει καθιερώσει σκοπίμως ἡ ὀρθόδοξος ἡμῶν Ἐκκλησία, ἂς παρακαλέσωμεν τὸν Θεόν, ὅπως μᾶς ἐμπνέῃ ζῆλον καὶ ἀγάπην πρὸς αὐτήν, διὰ νὰ λατρεύωμεν προθύμως καὶ ἀνελλιπῶς τὸν ἅγιον Θεόν, καὶ ἐξ ὑποχρεώσεως ἡμῶν πρὸς τοῦτο καὶ πρὸς τὸ ὕψιστον συμφέρον μας. Γένοιτο.